

EU:S PLANERINGSTERMIN – FAKTABLAD

ODEKLARERAT ARBETE

1. INLEDNING

Det finns ingen officiell definition av odeklarerat arbete, men inom EU avser man med detta begrepp "varje betald verksamhet som till sin art inte är lagstridig men som inte anmälts till myndigheterna, med beaktande av de skillnader som förekommer i medlemsstaternas kontrollsystem"^{1 2}.

Olagliga varor och tjänster (t.ex. produktion av eller handel med droger, vapen eller människor eller penningtvätt) är en del av den bredare kriminella ekonomin. Både den odeklarerade ekonomin och den kriminella ekonomin brukar ingå i definitioner av den så kallade skuggekonomin.

---

¹ Europeiska kommissionens meddelande *Kraftfullare åtgärder mot odeklarerat arbete*, KOM(2007) 628, s. 2.

² Det finns ingen vedertagen, enhetlig definition av odeklarerat arbete som används inom hela EU. Vissa definitioner omfattar en mängd olika former av odeklarerat arbete, t.ex. utfört arbete som inte deklarerats till socialförsäkringsmyndigheterna, obetalda avgifter och skatter, ej uppfyllda dokumenteringsskyldigheter samt ekonomisk verksamhet som överhuvudtaget inte deklarerats. Andra definitioner handlar mest om särskilda skyldigheter, såsom kravet på att formellt underrätta berörda myndigheter när ett anställningsavtal påbörjas. Se Europeiska observationsorganet för sysselsättningspolitik (EEPO) 2016, det europeiska forumet mot odeklarerat arbete, medlemsstaternas faktablad och sammanställningsrapporter.

Det finns flera skäl till varför odeklarerat arbete är en politisk utmaning, bl.a. följande:

- Det är en form av **skatteundandragande**, vilket undergräver hållbarheten i de offentliga finanserna och den finanspolitiska stabiliteten³.
- Det hämmar tillväxtutsikterna eftersom **kvaliteten i arbetet** sänks (arbetstagare hindras t.ex. från livslångt lärande) och konkurrensen mellan företag snedvrids. Det orsakar även ineffektivitet i produktionen, eftersom informella företag vanligen undviker att utnyttja formella tjänster och det är svårt för dem att få lån.
- Ur social synpunkt karakteriseras det av
  - dåliga arbetsförhållanden
  - brister avseende arbetsmiljökraven
  - lägre inkomst
  - ingen social trygghet.Dessa problem leder till social dumpning och **sämre sociala resultat**.

Följande socioekonomiska tendenser gör att det odeklarerade arbetet breder ut sig allt mer:

- Avtalsförhållandena blir mer och mer flexibla, särskilt eftersom antalet egenföretagare, underleverantörer och uppdragsavtal ökar.

---

³ Se även EU:s planeringstermins faktablad om de offentliga finansernas hållbarhet.

- Affärsverksamheten över gränserna växer, vilket kräver ett effektivt internationellt samarbete mellan övervaknings- och tillsynsorganen.
- Ekonomin ställs om mot de sektorer där odeklarerat arbete är vanligast förekommande (hushålls- och omsorgstjänster).
- Den sociala misären ökar i vissa EU-länder, och en del människor försöker då kompensera sin förlorade inkomst genom odeklarerat arbete.

Odeklarerat arbete kan delas in i följande tre övergripande kategorier:

1. **Odeklarerat arbete i en formell företagsmiljö**, vilket kan vara helt eller delvis odeklarerat arbete där en del av lönen betalas ut officiellt medan en annan del betalas ut kontant utan att registreras.
2. **Odeklarerat arbete för egen räkning eller som egenföretagare** i form av tjänster till ett formellt företag eller till andra klienter, såsom hushåll.
3. **Varor och tjänster som tillhandahålls grannar, familj, vänner eller bekanta** i form av t.ex. bygg- eller reparationsarbete, städning, barnpassning eller äldreomsorg. Detta gränsar ibland till ömsesidig hjälp.

Det odeklarerade arbetet har många dimensioner eftersom produktionsstrukturen, de offentliga organens och tillsynssystemens institutionella styrka och välfärdssystemens omfattning skiljer sig åt. Därför måste både utbredningen av och strukturen på det odeklarerade arbetet i ett visst land analyseras, då de kan tänkas återspegla problem på landets formella arbetsmarknad. Naturligtvis är det slutgiltiga målet att begränsa det odeklarerade arbetets utbredning överlag, men här handlar målet främst om att omvandla det till deklarerat arbete.

Faktabladet är strukturerat på följande vis: I avsnitt 2 granskas vad EU-länderna gör i fråga om dessa politiska utmaningar, i avsnitt 3 diskuteras bevisen för hur effektiva olika strategier är när det gäller att bemöta utmaningarna och avsnitt 4 innehåller exempel på god politisk praxis i olika EU-länder.

2. HUR IDENTIFIERAS UTMANINGARNA?

Man kan använda flera olika indikatorer för att identifiera utmaningarna med odeklarerat arbete. Eftersom odeklarerat arbete är en variabel som inte kan observeras direkt kopplas dessa indikatorer till olika bakomliggande drivkrafter, vilket vi strax ska se.

(1) Strukturella ekonomiska faktorer:

- Höga skattenivåer och kostnader för regelefterlevnad (även de som beror på arbetsmarknadslagstiftning). Undersökningar från Eurofound har dock visat att arbetsmarknads- och välfärdssystem som går ut på att sänka skatterna, avreglera och minska statens ingripande generellt sett inte leder till att det odeklarerade arbetets del av ekonomin minskar. Att skattenivåerna och kostnaderna för regelefterlevnad uppfattas vara höga är en viktigare drivkraft. Det är alltså inte nödvändigtvis i de länder med högst skattenivåer som befolkningen ser skatterna som en drivkraft till odeklarerat arbete. Att välja att inte deklarerat arbetet kan vara ett sätt att visa sitt missnöje med de offentliga tjänster man får för de skatter man betalar (se "sociala faktorer" nedan). Den administrativa bördan kan uppskattas utifrån ländernas rangordning i Världsbankens undersökning av företagsklimatet (Doing Business).

- Ekonomins sammansättning: vissa sektorer⁴ är särskilt utsatta för odeklarerat arbete. Företagets storlek är också viktig. Arbetstagare som får svart lön arbetar oftare för mindre organisationer: 56 % av dem arbetar i företag med mindre än 20 anställda.

---

⁴ Byggindustrin, hushållsnära tjänster (såsom städhjälp i hemmet, barnpassning och äldreomsorg), personliga tjänster, privata säkerhetstjänster, industriell rengöring, jordbruket samt hotell- och restaurangbranschen.

Diagram: Skuggeekonomins och det odeklarerade arbetets uppskattade storlek i EU

Land	Odeklarerat arbete (% uttryckt i arbetskraftsinsats, uppskattningar för 2013 gjorda med arbetskraftsinsatsmetoden [Labour Input Method – LIM])	Skugg-ekonomi (uttryckt som % av BNP), 2015 ¹	Odeklarerat arbete (% av BNP), 1992–2006 ²	Odeklarerat arbete, landdata eller uppskattningar ³ (% av BNP)	Informellt arbete ⁴ (% av den bredare arbetskraften)	Efterfrågan på odeklarerat arbete ⁵ (% av uppgiftslämnarna i Eurobarometer undersökningen 2013)	Utbudet av odeklarerat arbete ⁶ (% av uppgiftslämnarna i Eurobarometer undersökningen 2013)	Svart lön ⁷ (% av de anställda som fick en del av lönen svart, Eurobarometerundersökningen 2013)/% bruttolönen som betalades svart
Österrike	8,7	8,2	1,5 (1995)	Uppgifter saknas	19,7	14	5	2/10
Belgien	11,9	16,2	6–20	Uppgifter saknas	10,5	15	4	4/5
Bulgarien	17,8	30,6	22–30 (2002)	20 (2011)	13,2	16	5	6/30
Cypern	13,8	24,8	10 (2007)	19,1 (2012)	53,0	16	2	2/50
Kroatien	14,2	27,7	Uppgifter saknas	Uppgifter saknas	Uppgifter saknas	17	7	8/35
Tjeckien	7,7	15,1	9–10 (1998)	Uppgifter saknas	12,5	19	4	5/25
Danmark	9,6	12,0	3 (2005)	Uppgifter saknas	11,5	23	9	2/1
Estland	14,8	26,2	7–8 (2007)	8 (2011)	9,8	12	11	5/40
Finland	9,3	12,4	4,2 (1992)	Uppgifter saknas	11,2	11	3	1/4
Frankrike	8,8	12,3	4–6,5 (1998)	Uppgifter saknas	10,3	9	5	1/6
Tyskland	4,4	12,2	7 (2007)	Uppgifter saknas	11,9	7	2	1/30
Grekland	12,4	22,4	24–30 (2007)	36,3 (2012)	46,7	30	3	7/10
Ungern	17,3	21,9	18 (1998)	16–17 (2006)	9,4	11	4	6/20
Irland	8,6	11,3	8 (2002)	Uppgifter saknas	33,0	10	2	2/8
Italien	12,9	20,6	6,4 (2006)	12,1 (2011)	22,4	12	2	2/65
Lettland	18,3	23,6	16–18 (2007)	Uppgifter saknas	8,0	28	11	11/50
Litauen	19,8	25,8	15–19 (2003)	Uppgifter saknas	6,4	14	8	6/20
Luxemburg	5,4	8,3	Uppgifter saknas	Uppgifter saknas	Uppgifter saknas	14	5	3/11
Malta	Uppgifter saknas	24,3	25 (1998)	Uppgifter saknas	Uppgifter saknas	23	1	Uppgifter saknas
Nederländerna	5,2	9,0	2 (1995)	Uppgifter saknas	12,6	29	11	3/5
Polen	20,8	23,3	12–15 (2007)	4,6 (2010)	21,6	5	3	5/20
Portugal	6,6	17,6	15–37 (2004)		22,4	10	2	3/100
Rumänien	18,9	28,0	16–21 (2007)	31,4	11,8	10	3	7/9
Slovakien	13,4	14,1	13–15	Uppgifter saknas	12,2	17	5	7/20
Slovenien	13,2	23,3	17 (2003)	Uppgifter saknas	14,1	22	7	4/20
Spanien	8,8	18,2	12,3 (2006)	17 (2011)	18,8	8	5	5/100
Sverige	7,7	13,2	5 (2006)	Uppgifter saknas	8,2	16	7	1/5
Storbritannien	2,7	9,4	2 (2000)	Uppgifter saknas	21,7	8	3	2/20

Källor: 1. Williams, C.C., Horodnic, I.A., Bejakovic, P., Mikulic, D., Franic, J., Kedir, A. (2017), *An evaluation of the scale of undeclared work in the European Union and its structural determinants: estimates using the Labour Input Method (LIM)*. 2. Schneider, F. (2015), *"Size and development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments"*. 3. Europeiska kommissionen (2004, 2007), *European Employment Observatory Review, våren 2004 och våren 2007*. 4. Eurofound (2012), *EU Member States and Norway fact sheets on estimates and approaches to measure undeclared work*. 5. Hazans, M. (2011), *"Informal workers across Europe: Evidence from 30 European countries"*, *World Bank Policy Research Working Paper (5912)*. XXX 6. *Eurobarometern 2013, svar på frågan om man någon gång under de senaste tolv månaderna har betalat för någon vara eller tjänst där man hade goda skäl att tro att odeklarerat arbete var inblandat (t.ex. eftersom varken faktura eller kvitto gavs där moms framgick)*. 7. *Eurobarometern 2013, svar på frågan om man själv någon gång under de*

senaste tolv månaderna har utfört någon odeklarerad betald verksamhet, utöver en reguljär sysselsättning. 8. Eurobarometern 2013, svar på frågan om arbetsgivaren, eftersom dessa ibland föredrar att betala hela eller en del av lönen eller ersättningen (för extra arbete, övertid eller den del som överstiger den lagstadgade minimilönen) kontant och utan att deklarerat det till skatte- eller socialförsäkringsmyndigheterna, någon gång har betalat ut en del av lönen på det här sättet under de senaste tolv månaderna. 9. Williams, C., Horodnic A. (2017), *Under-declaring work, falsely declaring work: under-declared employment in the European Union*.

Du hittar mer information om vilka olika metoder som använts i bilagan: Hur kan det odeklarerade arbetet uppskattas?

(2) Cykliska ekonomiska faktorer: Om företagsmiljön är svår kan vissa arbetsgivare försöka undkomma eller minska sina skatteplikter. Att arbetstagare arbetar odeklarerat beror troligen oftast på

- allt längre perioder av arbetslöshet⁵ och fler besvikna arbetare,
- sårbara grupper, även illegala immigranter, situation och
- löner som pressas nedåt.

I 2013 års Eurobarometer framkom det att det oftast är unga, arbetslösa eller studenter som arbetar odeklarerat.

[Ruta:] Odeklarerat arbete – svart lön

Det räknas som odeklarerat arbete när en formell arbetsgivare betalar en formell anställd en officiellt deklarerad lön men lägger till en odeklarerad lön (dvs. att en del betalas svart) för att inte behöva betala alla sociala avgifter och för att undkomma sina skatteplikter. Enligt analyser är det troligare att löner underrapporteras i ekonomier med

- lägre BNP per capita,
- omoderna statliga byråkratier med mer korruption inom den offentliga sektorn,
- högre nivåer av allvarlig materiell fattigdom,
- större inkomstskillnader och
- mindre utgifter för arbetsmarknadsåtgärder som ska skydda sårbara grupper.

För att lösa problemet med odeklarerade anställningar måste man därför ta itu med dessa avgörande systemfaktorer. Det ser väldigt olika ut inom EU: andelen

anställda som får svart lön är högre i Central- och Östeuropa (6 % av de anställda) och i Sydeuropa (4 %) än i Västeuropa (1 %) och Norden (1 %)⁶.

(3) Rättsliga faktorer såsom hur tydlig lagstiftningen är relativt sett eller om den anpassats till att omfatta nya typer av jobb.

(4) Institutionella faktorer, t.ex. att lagen verkligen upprätthålls. Det är särskilt viktigt att det finns en enda organisation eller ett enda samordnande organ för bekämpningen av odeklarerat arbete. Om det inte finns några kontrollmekanismer, eller om de är otydliga och/eller ineffektiva, kan risken för skatteflykt öka genom att man hellre arbetar odeklarerat.

(5) Sociala faktorer, dvs. att det finns en gemensam förståelse för det övergripande institutionella, skatterelaterade och sociala ramverket och att detta uppfattas som rättvist och öppet så att viljan att uppfylla skatteplikterna stärks. Det finns t.ex. ett starkt negativt samband mellan odeklarerat arbete och utgifterna för socialt skydd (pensioner undantaget). Analyser har visat att ju högre ett land rankas i Transparency Internationals korruptionsindex, dvs. ju lägre den upplevda korruptionen är, desto lägre är sannolikheten att en del av de anställdas lön kommer att betalas kontant. Detta är ett starkt bevis för att risken för odeklarerat arbete minskar om medborgarna kan känna förtroende för den offentliga sektorn.

3. INFALLSVINKLAR PÅ UTMANINGARNA

Det är framför allt de nationella regeringarnas uppgift att motverka och hindra odeklarerat arbete. Som konstaterats ovan är odeklarerat arbete

⁵ Enligt kommissionens analys från 2013 *Employment and Social Developments in Europe* (Sysselsättning och social utveckling i Europa) visar andelen långtidsarbetslösa i förhållande till det totala antalet arbetslösa ett något starkare samband med odeklarerat arbete än långtidsarbetslösa i förhållande till den yrkesverksamma befolkningen (jfr tabell 12 i samma rapport).

⁶ Williams, C., Horodnic, A. (2017), *Under-declaring work, falsely declaring work: under-declared employment in the European Union*.

ett problem med många dimensioner som kräver särskilt utformade och omfattande åtgärder.

För att ta itu med det odeklarerade arbetet, och samtidigt se till att det formella arbetet blir mer intressant, måste olika politiska åtgärder kombineras på rätt sätt. De bör anpassas utifrån varje enskilt lands institutionella särdrag (hur förvaltningen är organiserad, ekonomins sektoriella sammansättning, typer av sysselsättning m.m.) så att de specifika faktorer som ligger bakom det odeklarerade arbetet kan motverkas.

Det europeiska forumet för att förbättra samarbetet när det gäller att bekämpa odeklarerat arbete, som inrättades genom beslut (EU) 2016/344 av den 9 mars 2016⁷, sammanför de myndigheter och organisationer som bekämpar odeklarerat arbete för att de ska kunna bedriva denna kamp på ett mer effektivt sätt. Genom forumet kan

---

⁷ EUT L 65, 11.3.2016

- EU-länderna få hjälp att på ett mer effektivt sätt ta itu med alla olika former av odeklarerat arbete,
- förändringar på nationell nivå lättare komma till stånd,
- bättre arbetsvillkor och formella sysselsättningar främjas.

Vid forumet har ett förfarande för ömsesidigt lärande och informationsutbyte påbörjats⁸. I framtiden kan arbete bedrivas där som syftar till att ta fram evidensbaserade mätverktyg, främja jämförande analysinstrument och viktiga metodinstrument och utveckla analysen av effektiviteten hos olika politiska åtgärder.

Nyligen har arbete gjorts för forumet⁹ som påvisade ett starkt signifikant samband mellan odeklarerat arbete och

- **BNP per capita uttryckt i köpkraftsstandard** (ju högre BNP i köpkraftsstandard, desto lägre andel odeklarerat arbete), se diagram 1, och
- **samhällsstyrningens kvalitet** (baserat på det europeiska indexet för samhällsstyrningens kvalitet): ju högre kvalitet på samhällsstyrningen, desto lägre

andel odeklarerat arbete, se diagram 2.

Ett måttligt signifikant samband finns mellan odeklarerat arbete och

- Transparency Internationals korruptionsindex (som rankar länder utifrån upplevd korruption i den offentliga sektorn),
- ett så kallat index för förtroendet för myndigheterna, baserat på indikatorer från Världsekonomiskt forum,
- de sociala transfereringarnas faktiska minskning av fattigdomen,
- offentliga utgifter för arbetsmarknadsåtgärder som ska skydda sårbara grupper,
- migrationstakten samt
- koncentrationskoefficienten och inkomstskillnader.

Generellt sett gäller ju högre upplevd korruption, desto lägre förtroende för offentliga myndigheter, och ju större upplevd ojämlikhet, desto större andel odeklarerat arbete.

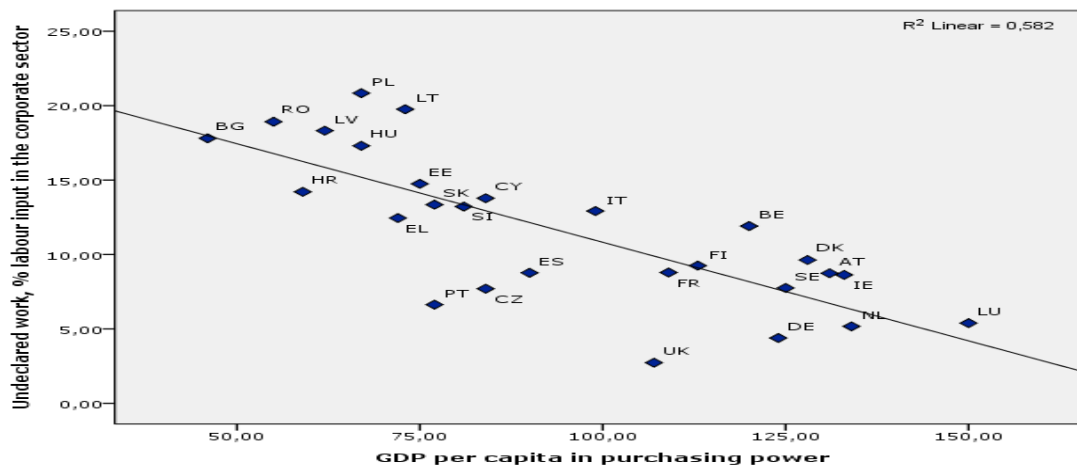
Diagram 1 visar skillnaderna mellan länderna sett till den odeklarerade ekonomins storlek (uppskattningar av odeklarerat arbete, gjorda med arbetskraftsinsatsmetoden, som en procentandel av den totala arbetskraftsinsatsen i den privata sektorn) och BNP per capita uttryckt i köpkraftsstandard. Ju högre BNP per capita i köpkraftsstandard, desto lägre andel odeklarerat arbete.

Diagram 1. Samband mellan odeklarerat arbete och BNP per capita, 2013¹⁰

⁸ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1299&langId=sv>

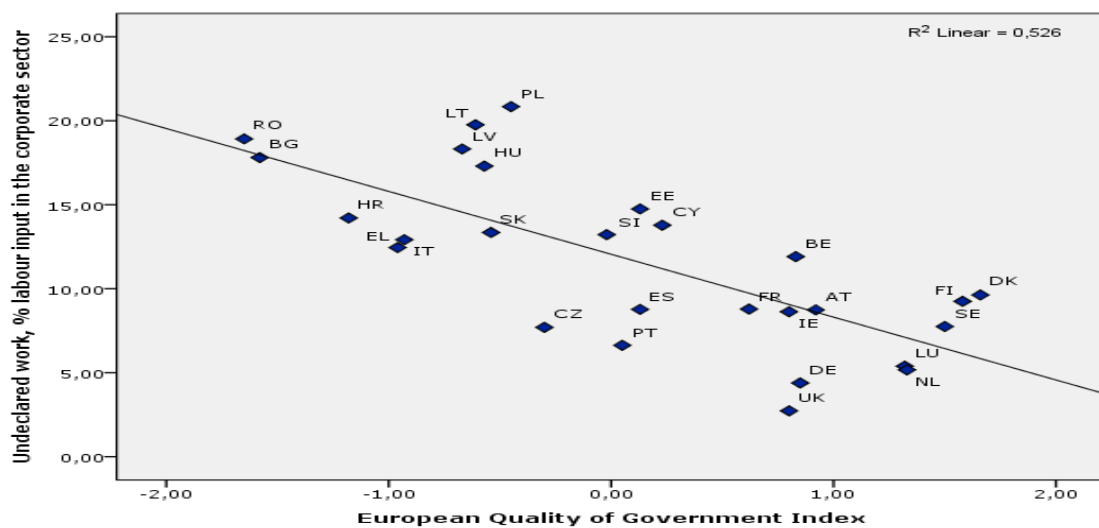
⁹ Williams, C.C., Horodnic, I.A., Bejakovic, P., Mikulic, D., Franic, J., Kedir, A. (2017), *An evaluation of the scale of undeclared work in the European Union and its structural determinants: estimates using the Labour Input Method (LIM)*.

¹⁰ För att Luxemburgs BNP inte skulle påverka alltför mycket sattes ett tak på 150 i de analyser som här visas. Det bör noteras att korrelationskoefficienten är densamma även om landets egentliga BNP, 262, används.

I diagram 2 ser vi att det finns ett samband mellan högre kvalitet på samhällsstyrningen, mätt med det europeiska indexet för samhällsstyrningens kvalitet¹¹, och en lägre andel odeklarerat arbete. I länder som Rumänien och Bulgarien där samhällsstyrningen bedöms vara av låg kvalitet är andelen odeklarerat arbete högre. Länder som Danmark, Finland och Sverige, som får högre poäng i det europeiska indexet för samhällsstyrningens kvalitet, har relativt sett lägre nivåer av odeklarerat arbete.

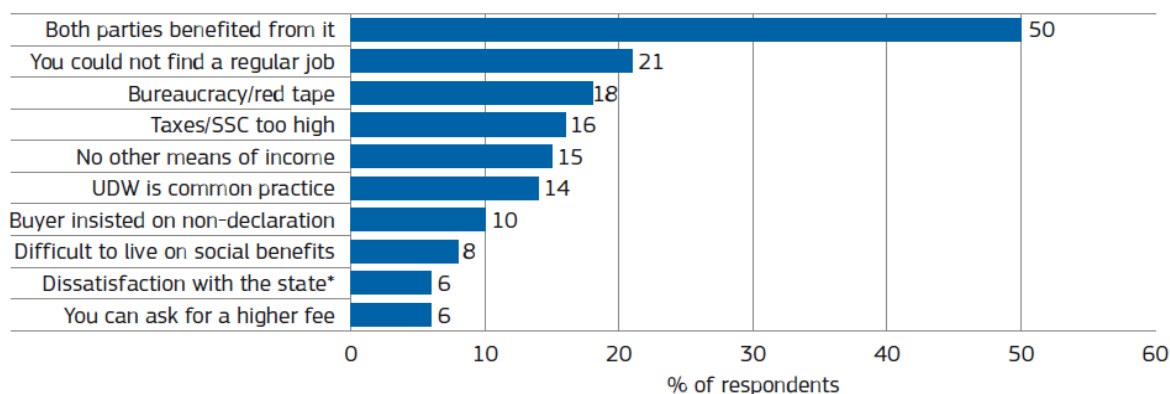
Diagram 2: Samband mellan odeklarerat arbete och det europeiska indexet för samhällsstyrningens kvalitet, 2013

¹¹ Charron, N., Dijkstra, L. och Lapuente, V. (2015), "Mapping the Regional Divide in Europe: A Measure for Assessing Quality of Government in 206 European Regions", *Social Indicators Research*, 122(2), s. 315-346.

Diagram 3: Orsaker till det odeklarerade arbetet i EU-27

Source: Eurobarometer 2013 (1).

(1) Based on question 17, 'Among the following, what were the reasons for doing these activities undeclared? (MULTIPLE ANSWERS POSSIBLE)'. * The exact wording is 'The state does not do anything for you, so why should you pay taxes'.

Politiken ställs alltmer om till försök att göra den odeklarerade ekonomin deklarerad istället för att få bort den helt. Den strategi som idag dominerar i hela EU – avskräckning genom risken för att bli upptäckt och straffas – kompletteras därför i allt större utsträckning med en mängd andra åtgärder för bland annat efterlevnad/möjliggörande och åtagande. En politisk helhetsstrategi som syftar till att bekämpa det odeklarerade arbetet innehåller alltså alla dessa åtgärder, från avskräckning till efterlevnad/möjliggörande och åtagande, av följande skäl:

- På kostnadssidan i ekvationen finns den nödvändiga avskräckningsmetoden, som ska öka känslan av risktagande genom arbetsplatsinspektioner, administrativa och straffrättsliga påföljder för både företag och anställda, registrering av arbetstagarna innan de gör sin första arbetsdag eller på deras första arbetsdag, företagscertifiering som bevis på att alla sociala avgifter och skatter betalats, obligatoriskt ID på arbetsplatsen samt myndigheternas samordnade datautbyte och insatser. Man har nämligen sett att en ökad risk för upptäckt minskar deltagandet i den odeklarerade ekonomin.

- Det finns en växande medvetenhet om att förhållandet mellan kostnad och nytta också kan påverkas genom att nyttosidan i ekvationen ändras. Åtgärder för efterlevnad/möjliggörande har på sistone blivit allt vanligare¹². De syftar till att göra det lättare att följa de regler som gäller, antingen genom att göra det svårare för företag och personer att hålla på med odeklarerat arbete eller genom att uppmuntra och göra det lättare för dem att istället arbeta inom ramen för den formella ekonomin. Dessa åtgärder fungerar både förebyggande och avhjälpanande, även om det ibland krävs vissa avvägningar – när lagar stiftas som ska omfatta nya slags arbeten (för att säkerställa att lagen tar hänsyn till nya arbetsmönster) kan det hända att arbetsmarknaden segmenteras ännu mer. Det är värt att uppmärksamma att de universella eller enskilda amnestier som ibland

¹² Avskräckandestrategin är fortfarande den absolut vanligaste i merparten av EU:s länder, men en möjliggörande strategi har börjat tillämpas i allt större utsträckning sedan lågkonjunkturen inleddes. Eurofound (2013), *Tackling undeclared work in 27 EU Member States and Norway: Approaches and measures since 2008*.

beviljas de som gör sina affärer lagliga riskerar att fungera som ett incitament för ännu mer skatteflykt om de används eller utformas på fel sätt.

- Åtgärder för åtagande uppmuntrar en mer etisk inställning till beskattning och en åtagandekultur, t.ex. med hjälp av informationskampanjer om vilka konsekvenserna av odeklarerat arbete är för både enskilda och samhället och genom att öka känslan av rättvis beskattning och av att skatteförfarandet och omfördelningen går rättvist till.

I rådets resolution om omvandling av odeklarerat arbete till reguljär sysselsättning föreslogs en referensram inom vilken medlemsstaterna kan utveckla och genomföra sin politik som ett led i den europeiska sysselsättningsstrategin¹³.

4. POLITISKA ÅTGÄRDER: NULÄGET

Flera länder har vidtagit olika slags politiska åtgärder för att bekämpa det odeklarerade arbetet¹⁴.

Italien har inrättat en ny nationell myndighet, nationella inspektionen för yrkesinspektioner, som samlar de tre berörda parterna arbets- och socialpolitikministeriet, nationella institutet för social trygghet och det nationella försäkringsinstitutet. Det franska ministeriet för arbetsmarknad, sysselsättning, yrkesutbildning och social dialog började 2012 att reformera yrkesinspektionen och inrätta regionala enheter som ska stödja och övervaka åtgärder mot det odeklarerade arbetet. Denna reform gjordes för att samordningen på olika nivåer skulle bli bättre.

---

¹³ (2003/C 260/01).

¹⁴ Se den goda praxis som fastställts av det europeiska forumet mot odeklarerat arbete på <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1299&langId=sv> och Eurofound's fallstudier på <https://www.eurofound.europa.eu/sv/data/tackling-undeclared-work-in-europe/database>

Odeklarerat arbete skulle lättare kunna upptäckas genom kollegial kontroll. I Nederländerna inrättade t.ex. socialministeriets inspektion 2012 en hjälplinje för inrapportering av illegala arbetsförmedlingar/bluffarbetsförmedlingar för tillfälliga anställningar.

Likaså skulle det kunna bli lättare att upptäcka odeklarerat arbete genom ett fördjupat samarbete mellan offentliga organ (med gemensamma inspektioner och informationsutbyte) och bättre samarbete med arbetsgivarorganisationer och fackförbund. Finland har t.ex. inrättat en informationsenhet för den gråa ekonomin i syfte att samla in information och genomföra undersökningar. I Tyskland har det nationella finansministeriet och arbetsmarknadens parter gått samman och bildat allianser för att ta itu med det odeklarerade arbetet och de illegala anställningarna. Danmark har upprättat ett åtgärdsprogram för gemensamma inspektioner där skattemyndigheten, arbetsmiljömyndigheten och polisen deltar.

Genom att dra full nytta av automatiska verktyg och riskhanteringstekniker kan en större del av de begränsade mänskliga och ekonomiska resurserna läggas på undersökningar och innovation med högt mervärde.

Gränsöverskridande samarbete genom formella överenskommelser, såsom den mellan Portugals yrkesinspektion och Spanska arbetsmarknads- och sociala trygghetsinspektionen, kan bidra till ett bättre informationsutbyte.

Det kan också gå lättare att upptäcka odeklarerat arbete om riktmärken för arbetskostnader delas upp och anpassas på lämpligt vis utifrån sektor, företagskategori och region, i gemensam överenskommelse med arbetsgivarorganisationer och fackförbund.

De förebyggande åtgärderna har många dimensioner, som bl.a. omfattar

- tekniska innovationer för bättre övervakning, såsom de certifierade kassaregister som används i Sverige sedan 2010,

- anpassade rättsliga ramar som tar hänsyn till nya yrkeskategorier, så att de inte missbrukas utan i stället ger företagen och arbetarna en möjlighet att sammanjämka sina intressen,
- förenklingar och e-förvaltning för egenföretag eller för uppstart av företag (ett exempel på detta är Portugals Simplex-program, som gör att ett företag kan startas upp i ett kontor på en enda dag),
- en minimilön eller inkomststöd, som kan bidra till att andelen odeklarerade löner minskar genom att det antingen blir svårare för arbetsgivare att betala deklarerade löner som är lägre än den lägsta accepterade lönen¹⁵ eller genom att det odeklarerade arbetet blir mindre intressant för arbetstagarna (ett av argumenten för att höja minimilönen i Estland har t.ex. varit behovet av att minska andelen odeklarerat arbete¹⁶).

Avhjälpan åtgärder kan bland annat vara utformade så att köpare uppmuntras att köpa deklarerade varor eller tjänster genom riktade skattelättnader eller skatteminskningar, subventioner eller servicecheckar. I Danmark införde man t.ex. 2011 möjligheten att dra av upp till 2 000 euro av kostnaderna för att anlita hemhjälp inom ramen för projektet BoligJobordning (plan för arbeten i hemmet), i Österrike subventioneras privata geriatriksköterskor och Frankrike och Belgien har system med servicecheckar.

Informationskampanjer har genomförts i Portugal, Slovenien, Lettland, Litauen och Estland som bl.a. innehöll väldigt konkreta exempel på offentliga tjänster i vardagslivet (hälsa- och sjukvård, polisen, utbildning m.m.).

Datum: 10 november 2017

¹⁵ Den lönenivå som människor är villiga att arbeta för.

¹⁶ För fler exempel, se Eurofound (2013).

BILAGA: HUR KAN DET ODEKLARERADE ARBETET UPPSKATTAS?

Det finns inga tillförlitliga och harmoniserade aggregerade uppgifter om det odeklarerade arbetet på EU-nivå. Däremot finns det olika metoder för att uppskatta storleken på det odeklarerade arbetet och på skuggekonomin. Det är viktigt att uppskatta det odeklarerade arbetets storlek – dels för att förstå typen av odeklarerat arbete och hur det förändras, men även för att visa framstegen i kampen mot det.

Indirekta metoder baseras ofta på jämförelser av makroekonomiska aggregat (nationalräkenskaper, elkonsumention och kontanttransaktioner). De brukar fånga upp bredare aspekter av den dolda ekonomin och omfatta mer än standarddefinitionen av odeklarerat arbete, eftersom även illegal verksamhet eller hushållens produktion för egen användning tas med i beräkningen. Resultatet är att det odeklarerade arbetets utbredning ofta överskattas. En metod som ofta används i sådana internationella jämförelser baseras på modellen **multipla indikatorer, multipla orsaker** (Multiple Indicators Multiple Causes – Mimic) där man antar att det finns ett samband mellan den dolda skuggekonomin och en uppsättning observerbara makrovariabler. Denna metod har dock fått stark kritik, bland annat för tendensen att överskatta nivån av det odeklarerade arbetet och svårigheten att jämföra länder med varandra. Den övergripande arbetsgruppen för nationalräkenskaper (ISWGNA)¹⁷ varnade 2006 för användningen av metoder med makromodeller som indikatorer.

¹⁷ Uttalande från ISWGNA (2006) om uppskattningar av den oregistrerade ekonomin och nationalräkenskaper. Arbetsgruppen består av företrädare för fem internationella organisationer (Europeiska kommissionen, IMF, OECD, FN och Världsbanken) som gemensamt har undertecknat de globala riktlinjerna för nationalräkenskaper (System of National Accounts, 1993).

Direkta metoder baseras på statistiska undersökningar och är därmed mer detaljerade och jämförbara, även om de ofta underskattar omfattningen av odeklarerat arbete. De fokuserar vanligtvis på enskildas odeklarerade arbete, som ofta underrapporteras, och missar då mycket av den odeklarerade verksamhet som utförs av företag, såsom underentreprenader. En sådan Europaomfattande undersökning genomfördes första gången 2007 (särskild Eurobarometer 284) och upprepades sedan 2013 (särskild Eurobarometer 402). Europeiska observationsorganet för sysselsättningspolitik samlade å sin sida 2004 och 2007 in nationella data om andelen odeklarerat arbete. Eftersom dessa siffror härrör från en blandning av direkta och indirekta metoder är de avsevärt lägre än de som framkommer med Mimic-metoden. På en större, global nivå bedriver Världsbanken forskning om informella arbetare, och inkluderar då arbete utan avtal, informellt egenföretagande och oavlönat hemarbete. En sådan mätmetod är emellertid troligen mindre lämpad för mer utvecklade ekonomier än för framväxande sådana.

Europeiska ekonomiska och sociala kommittén (EESK) har rekommenderat att en gemensam indirekt metod antas för att mäta utbredningen, konsekvenserna och utvecklingen av det odeklarerade arbetet. Denna metod har tagits fram av Italiens statistikinstitut och baseras på arbetskraftsinsats: faktiska sociala trygghetsdeklarationer jämförs med deklarerade som kalkylerats utifrån den europeiska arbetskraftsundersökningen¹⁸.

Arbetskraftsinsatsmetoden (se diagram 1, kolumn 1) använder makroekonomiska data för att mäta diskrepansen mellan det inrapporterade utbudet av arbetskraftsinsats (från arbetskraftsundersökningen) och

information om efterfrågan utifrån registrerad arbetskraftsefterfrågan (t.ex. från företagsundersökningar, företagsdeklarationer till skatte- eller socialförsäkringsmyndigheterna eller nationella statistikbyråer). Diskrepansen mellan de två ger en uppskattning av det odeklarerade arbetet.

Generellt sett brukar de siffror som offentliggörs av officiella nationella källor vara lägre än de som framkommer i undersökningar utförda av experter och internationella organisationer. Det är viktigt vilken definition som används eftersom skillnaderna kan bli betydande¹⁹.

---

¹⁸ Ciccarone, G. m.fl. (2009), *Study on indirect measurement methods for undeclared work in the EU*, GHK & Fondazione G. Brodolini, slutrapport till Europeiska kommissionen, GD Sysselsättning, socialpolitik och inkludering.

---

¹⁹ För en översikt över officiella statistiska uppskattningar, se Gyomai, G. & van de Ven, P. (2014), "The non-observed economy in the system of national accounts", *OECD Stat. Brief nr 18* (2014) och Eurostat (2013), *Essential SNA: Building the Basics*, Eurostat, Luxemburg.

5. LÄS MER

Kommissionsdokument

2014, *Employment and Social Developments in Europe 2013*, kapitel IV:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=sv&pubId=7684>

2013, Särskild Eurobarometer 402 *Undeclared work in the European Union*:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_402_en.pdf

2012, Sysselsättningspaketet: Meddelande från kommissionen *Att skapa förutsättningar för en återhämtning med ökad sysselsättning*:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=sv&newsId=1270&moreDocuments=yes&tableName=news>

2012, Progress-programmet för ömsesidigt lärande, inbördes utvärdering om kampen mot odeklarerat arbete som en växande utmaning när arbetslösheten är hög:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1047&langId=sv>

2007, Meddelande från kommissionen *Kraftfullare åtgärder mot odeklarerat arbete*:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0628:SV:HTML>

2007, Särskild Eurobarometerundersökning om odeklarerat arbete:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_284_en.pdf

Studier

2017, det europeiska forumet mot odeklarerat arbete, undersökningar, god praxis m.m.:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1299&langId=sv>

2017, Williams, C.C., Horodnic, I.A., Bejakovic, P., Mikulic, D., Franic, J., Kedir, A. (2017), *An evaluation of the scale of undeclared work in the European Union and its structural determinants: estimates using the Labour Input Method (LIM)*, kommande, kommer att finnas tillgänglig här:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1299&langId=sv>

2017, Williams, C., Horodnic, A., *Under-declaring work, falsely declaring work: under-declared employment in the European Union*, kommande, kommer att finnas tillgänglig här: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1299&langId=sv>

2016, Europeiska observationsorganet för sysselsättningspolitik (EEPO), det europeiska forumet mot odeklarerat arbete, medlemsstaternas faktablad och sammanställningsrapporter:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=706&intPageId=2983&langId=sv>

2013, *Labour Inspection and Undeclared Work in the EU* (gemensamt projekt mellan ILO och kommissionen): http://www.ilo.org/labadmin/info/pubs/WCMS_220021/lang-en/index.htm

2013, *Tackling undeclared work in 27 European Union Member States and Norway*, Eurofound: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2013/labour-market/tackling-undeclared-work-in-27-eu-member-states-and-norway-approaches-and-measures-since-2008>

2013, *Tackling undeclared work in Croatia and four EU candidate countries*, Eurofound: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2013/labour-market/tackling-undeclared-work-in-croatia-and-four-eu-candidate-countries>

2012, Rapport från Världsbanken: *In From the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor*.

2012, Studie av prof. F. Schneider, "Size and development of the shadow economy of 31 European and 5 other OECD countries from 2003 to 2012: some new facts":
<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31.pdf>

2008, Rapport från Eurofound, *Tackling undeclared work in the European Union*:
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/25/en/1/EF0925EN.pdf>

2010, *Feasibility of establishing a European platform for cooperation between labour inspectorates, and other relevant monitoring and enforcement bodies with the aim of preventing and fighting undeclared work* (studie gjord av Regioplan):
<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6676&langId=en>

2010, *Indirect measurements methods for undeclared work in EU*:
ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4546&langId=en